

(Працяг.
Пачатак у №№ 5, 6, 7, 8).

III. ЗА ТУРЭМНЫМІ
КРАТАМІ

9.

Адбыўшы пяцігадовае пакаранне, Піліп Пестрак выйшаў на волю. Гэта было 14 верасня 1933 года. Ізноў пачалася праца ў падпіллі, звязаная з пастаяннай рызыкай, з пастаяннай сувяззю з людзьмі. Бываў у розных населеных пунктах Косаўшчыны. Яго ўжо ведалі і заўсёды сустракалі як добра ганаёмага.

Піліп Пестрак не толькі ведаў, але і заўважаў, што за ім сочыць і днём, і ноччу, шукаючы прычыны для новага арышту.

Адзін з даносчыкаў пісаў: "У верасні 1933 года выйшаў на волю адзін з выдатнейшых дзеячаў на тэрыторыі Косаўскага павета, асуджаны на пяць гадоў турмы за камуністычную дзеянасць, Піліп Пестрак. Пестрак устанавіў контакт з членам Слонімскага акруговага камітэта Канановічам і разам з членамі Косаўскага РК КПЗБ прыступіў да арганізацыі новых ячэек. Спачатку на чале стаяў сам Пестрак, але, заўважыўшы, што за ім сочыць паліцыя, уцёк у Пінск, дзе быў затрыманы і перададзены Віленскай праکуратуры, якая яго шукала".

Як жа было на самай справе? Праўда, у лістападзе 1933 года Піліп Пестрак паехаў у Пінск. Ён быў туды накіраваны Слонімскім акруговым камітэтам КПЗБ для арганізацыі падпольнай работы. У Пінску ўдалося папрацаўць да сакавіка 1934 года. Тут жа быў і

Піліп Сямёновіч Пестрак

Мікола Засім.

Сяргей Пртыцкі.

НАРОДНЫ ЗМАГАР і ЖЫЦЦЯ ПЯСНЯР

1-Часавіка
2008

Канстанцін Талочка.

Анатоль Іверс.

Гэты хам зноў пачынаў біць венікам усіх па галоўах і зноў прыгаворваў: "А хто казаў вам садзіцца? Га? Устаць!"

Некалькі разоў паўтараўся такі здзек з людзей.

"Мяне хам не чапаў, — успамінаў потым Пестрак. — У камеры былі ўсе

крыміналісты. Яны трапілі ў турму за розныя пакражы... Я пачаў заводіць з хлопцамі гутаркі, даводзіць, што нельга да-

зваліць сябе біць. Яны пачікалі плячыма: "А што зробіш? Іх сіла..."

тараў было традыцыйным, а іменна: прыналежнасць да КПЗБ, стварэнне літаратурнага фронта. З 23 па 29 сакавіка 1936 года праходзіў судовы працэс, які вядомы ў гісторыі пад называй "працэсу шаснаццаці", або "працэсу другой грамады".

Польскі суд абвінавачаў літаратару ў антыпольскай крамоле, імкнуўся дыскрэдытаўца беларускую пазіцыю і, што самае дзіўнае, адмаўляючы нават сам факт яе існавання, а яе творцаў вы-

зоры напаўзаюць хмары, хочуць затушыць іх. Не ўдасца. Ні цёмныя хмары, ні чорныя ночы ніколі яшчэ зор не патушылі. Есць мудрая беларуская прыказка: "Чым нач цяней, тым ясней свецяць зоры".

13.

На судзе Піліп Пестрак смела выказаў праўду аб тым, што польская ўлады стварылі для беларускіх працоўных невыносныя ўмовы жыцця, таму кожны свядомы чалавек вы-

таўлай, Якуб Міско, Максім Танк, Аляксандар Карповіч, Мікола Засім і іншыя. Усяго выйшла дваццаць нумароў гэтага часопіса.

14.

Піліп Пестрак сядзеў і ў вядомай Віленскай турме "Лукішкі". "Пасадзілі мяне ў адзінчку на чацвёртым паверсе, — успамінаў наш зямляк. — Назаўтра на абед быў суп з вантрабамі... Прыйшоў бібліятэкар з каталогам. Я выбраў сабе книжкі. Купіў

сваіх арганізацый. Кіруючай асобай (сакратаром) турэмнага камітэта (скарочана "ТК") апошнія тры гады (1937—1939) быў Піліп Пестрак. Гэтыя гады, як зазначаў сам наш зямляк, былі, бадай, самымі складанымі.

15.

Іменна ў апошнія гады ў турмах быў уведзены фашистыскі рэжым. Гэта азначала: 1. Абмежаванне прагулак да 10—15 мінutaў. 2. Абмежаванне пасылак з дому. 3. Пазбаўленне карыстання мастацкай і палітычнай літаратурай, не толькі рускай і беларускай, але і польскай. 4. Абмежаванне перапіскі з роднымі. 5. Пазбаўленне газет і пісьмовых прылад. 6. Толькі турэмная вондратка. 7. Катаванні ў карцерах. 8. Звядзение медыцынскай дапамогі да рэшты. 9. Замуруоўванне вокан да палаўні і навшыванне на іх бляшаных чахлоў. 10. Хамскія, разбойныя адносіны турэмнага начальнства. 11. Пакаранне абы за што. 12. Вобыскі не толькі ўздзень, але і начамі. 13. Недапушчэнне сустэреч з раднёю. 14. Холад зімой у адзінчках і г. д.

Названы пералік наступу фашизму азначаў не што іншае, як курс на фізічнае знішчэнне палітзняволеных. Але яны адказвалі на гэта сваёй баражбай, якая вялася арганізавана і па выпрацаваному плану. Спярша пачыналася з вусных пратэстуў ўсіх камерах. Потым не выходзілі на прагулку. Пасля гэтага патрабавалі начальніка турмы, а потым і праクтора.

Турэмнае начальнства не спішалася прыходзіць да вязняў, таму ўсё гэта цягнулася доўга. Звычай-

арыштаваны. Сам Піліп сцвярджаў, што яго выдаў правакатар. У Пінскай турме пад следствам Пестрак знаходзіўся да восені 1935 года.

10.

Знаходжанне ў Пінскай турме засталося ў памяці Піліпа Пестрака. Гэта, як ён потым прызнаваўся, была самая цяжкая турма.

Прыпамінаеца самы пачатак у турме... Апрачнілі Піліпа ў турэмную адзежу, далі сяннік і коўдру, пашытую са шматкоў, і кінулі ў камеру. Усе, хто тут знаходзіўся, стаялі і чакалі каманды сцяліць пасцелі. А каманда павінна была паступіць ад старшага па камеры, прызначанага турэмным начальствам. За стalom сядзеялі цэлая пяцёрка старых і забаўлялася нейкай гульней. Як пасля Піліп даведаўся, гэта былі рэцыдыўсты, і яны што хацелі, тое і рабілі ў камеры. Калі яны даведаліся, што Пестрак ужо адбыў пяць гадоў турмы, пачалі адносіцца да яго з нейкай асцярожнасцю.

Спачы кляліся ўсе на падлозе. А ранкам, нібы па камандзе, усе схопліваліся і стаялі нерухома ў расхрыстаных кашулях.

Затым старшы па камеры браў у кутку бярозавы венік і агузкам пачынаў біць усіх па галовах, зусім без разбору, і прыгаворваў: "А чаго вы зажурыліся, сукіны сыны! Усе сядайце". Усе вязні з шумам сядалі.

На другі дзень пасля абеду Піліпа Пестрака забралі ў другую камеру, дзе сядзелі палітняволеныя. Іх было там шэсць чалавек.

11.

У даносе, што прыводзіўся вышэй, было сказана, што Віленская пра-куратура шукала Піліпа Пестрака. Гэта сапраўды было так, і вось чаму. Пры вобыску ў рэдакцыі "Беларускай газеты" ў Вільні былі знайдзены вершы Піліпа Пестрака, накіраваныя супраць улады і ўрада, якія заклікалі да ўсенароднай барацьбы з існующым рэжымам за зямлю і волю. Гэта дало падставу пра-куратуры аб'явіць вышук пазта. Яго і арыштавалі ў Пінску і пасадзілі за турэмныя краты.

Пачалося следства, якое доўжылася амаль два гады. У 1936 годзе Пестрака перавезлі ў Віленскую турму. Тут ужо былі Валянцін Таўлай, Аляксандр Карповіч (рэдактар "Беларускай газеты"), Янка Патаповіч, Пётр Радзюк (рэдактар сатырычнага часопіса "Асва"), А. Радзька, А. Патажнік і іншыя.

Адным ударам польскіх буржуазны ўрад вырашыў пакончыць з ненавіснай яму беларускай рэвалюцыйнай літаратурай, расправіўшыся з самім літараторамі. Таму многія з іх, каго ўдалося арыштаваць, былі кінуты ў турмы.

Абвінавачванне літара-

зываў "імгліцай". Паэты-беларусы, абараняючы свой асабісты гонар і гонар радзімы, выкryвалі антычалавечую сутнасць польскага судовага працэсу.

12.

На судзе з гарачай пра-мовай у абарону заходнебеларускага літаратурнага фронту выступіў Піліп Пестрак. У сваіх успамінах пра Піліпа Пестрака Валянцін Таўлай пісаў: "На сваёй роднай, сакавітай і плявучай беларускай мове начаў гаварыць Пестрак. Як шкада, што чалавечая памяць не можа замяніць стэнаграфічнага запісу! Прамова Пестрака была адным з прыгажэйших чалавечых дакументаў у гісторыі беларускай літаратуры. Піліп гаварыў аб крыніцах беларускай пазіі, аб яе неразлучнай сувязі з народнай нядоляй.

І далей ўжо канкрэтна, што тычыцца судовага працэсу:

— Вы пасадзілі нас на лаву падсудных за тое, што беларуская пазія — гэта пазія бунту. Так, мы бунтуемся і не пакінем бунтавацца, пакуль беларускі народ будзе ў прыгнёце.

Няхай сабе будзе, што мы, як вы кажаце, не паэты, хоць сёняшні наш працэс — гэта красамоўны доказ таго, што вы лічыцесь з нашай пазіяй як з рэальнай сілай. Няхай сабе мы — імгліца, як вы нас называеце, але гэта імгліца, з якой форміруюцца зоры. Цяпер на

ступаў з пратэстам.

Як вынік, беларускія літаратары былі асуджаны на доўгія гады турэмнага зняволенія, але беларуская літаратура не была зломлена, яна жыла і развівалася, хаця большасць пісьменнікаў арыштавалі і схавалі за астрожныя сцены. Але і адтуль іх слова, нібы птушка, вырывалася на волю і даходзіла да народных мас.

Кангрэс перадавых польскіх пісьменнікаў і дзеячаў культуры адбыўся ў Львове 17—18 мая 1936 года. На яго былі запрошаны і беларускія пісьменнікі, але яны не змаглі прысутнічаць, хаця і былі салідарныя са сваімі польскімі аднадумцамі.

Польская пісьменніца Ванда Васілеўская ў сваім артыкуле "З'езд работнікаў культуры ў Львове" пісала: "З'езд наглядна паказаў, што месца пісьменніка, месца мастака сёння ў радах пралетарыяту горада і вёскі, які змагаецца за сваё вызваленне. Наша месца па гэтым бок барыкады".

Такую ж барацьбу, як і польскія пісьменнікі, вялі і беларускія, хаця большасць іх знаходзілася за турэмнымі кратамі. Стваралі свае арганізацыі і праз іх ужо вялі работу сярод вязняў, і ў першую чаргу сярод пісьменнікаў.

За турэмнымі сценамі выпускалі падпольныя рукапісныя часопісы "Краты". У ім друкавалі свае творы Піліп Пестрак, Валянцін

у краме спытак і аловак. Пасля забруджанай пінскай турмы "Лукішкі" мне здаліся раem".

У Вільні адбылася яшчэ адна падзея, якая ўскالыхнула не толькі ўсю турму, але і краіну. Размова ішла пра Сяргея Прытыцкага. Гэта ўжо, можна сказаць, стала гісторыяй. Гэта ён, Прытыцкі, страліў у права-катара Стральчука ў пачатку 1936 года. Сяргея паранілі, калі ён уцякаў, але застаўся жывым. Яго асудзілі на пакаранне смерцю праз павешанне. Пестрак бачыў Прытыцкага, страйміў яго і акна. Сяргей быў на прагулцы на мыліцах.

Без пераўелічэння можна сказаць, што ўся краіна паднялася на абарону Прытыцкага. Пачаліся забастоўкі, дэмантрацыі. Вязні турму таксама дружна падняліся абараняць Прытыцкага. І ўрэшце смяротнае пакаранне было заменена пажыццёвым зняволеннем. Хто глядзеў мастакі фільм "Красные листья", створаны на кінастудыі "Беларусьфільм" у 70-х гадах, той змог упэўніцца ў напружанасці той барацьбы, якую вялі працоўнія і вязні турму за выратаванне жыцця Сяргея Прытыцкага.

У "Лукішках" Пестрак пробыў год, а потым яго перавезлі ў Гродна. Тут ён апынуўся ў адной камеры з Валянцінам Таўлаем і Якубам Міко.

Як правіла, калектывы палітняволеных выбіралі нелегальна кіраўніцтва

на, яно адмаўлялася прыходзіць да асуджаных, каб выслушаваць іх патрабаванні аб паляпшэнні ўмоў жыцця і захавання правоў.

Наступны пратэст — гэта галадоўкі. Як згадвалася вышэй, Піліп Пестрак галадаў за гады турэмнага зняволення 36 дзён.

16.

У такіх цяжкіх умовах даводзілася жыць вязням. Але, бадай, ніхто з іх не падаў духам, а лічыў сваімі авабязкамі змагацца, знаходзіць хоць маленькі выхад са становішча, што склалася. Напрыклад, Пестрак, акрамя галадовані і вусных пратэстаў супраць турэмнага начальства, пісаў вершы, накіраваныя супраць польскіх уладаў. У сувязі з тым, што вязняў пазбавілі ўсіх пісьмовых прылад, Піліп Пестрак знайшоў свой выхад. У час прагулак на двары адшукваў каменьчкы з цэлага і браў іх з сабой у камеру. І ўжо ў ёй, зашыўшыся ў вугал, на ціментавай падлозе пісаў вершы. Тут жа побач ляжалі дзвёры камеры адчынліся, Піліп адразу стараўся сцерці напісаныя. Праўда, тэкст не заўсёды ўдавалася запомніць, аднак Пестрак потым зноў настойліва працягваў пісаць і запамінаць.

Сыгналаў
КАЖАДУБ.

г. Івацэвічы.
(Працяг будзе).